

Lausunto

15.02.2023

Asia: VN/17577/2022

Lausuntopyyntö tuomioistuimien ulkopuolisen riidanratkaisun ja sovittelun kehittämiseksi tehdystä selvityksestä

Lausunnonantajan lausunto

Mitkä ovat pienten ja keskisuurten yritysten merkittävimmät esteet sovittelumenettelyjen käytölle riidanratkaisussa

Selvityksestä tarkemmin ilmenevin tavoin sekä yleisellä tasolla arvioituna merkittävimmät esteet pienten ja keskisuurten yritysten sovittelumenettelyn käytölle lienevät tietämättömyys käytettävissä olevista vaihtoehdoista, tuomioistuimen ulkopuolisen sovittelumenettelyn sääntelemättömyys, sovittelumyönteisen ilmapiirin ja kulttuurin kehittymättömyys sekä tuomioistuimen ulkopuolisesta sovittelumenettelystä aiheutuvat kustannukset.

Suurin este selvityksen perusteella (s. 28) vaikuttaa olevan oikeusavustajien tietämättömyys käytettävissä olevista vaihtoehdoista sekä ylipäättänsä sovittelumyönteisen ajattelutavan puuttuminen suomalaisesta oikeuskulttuurista. Tuomioistuinmenettelyn ulkopuolinen sovittelu on sääntelemätöntä, eikä tarjolla olevista vaihtoehdoista juurikaan tiedoteta tai käydä yleistä keskustelua. Oikeusavustajien tietoisuuden lisääminen sovitteluvaihtoehdoista voisi kasvattaa eri vaihtoehtojen kysyntää ja edesauttaa sovittelumyönteisemmän kulttuurin kehittymisessä. Oikeusavustajien myönteiset kokemukset ja innostus tukisivat heitä suosittelemaan sovittelua myös päämiehille. Sovittelu tulisi pyrkiä näkemään tuomioistuinprosessia edeltävänä tai sille vaihtoehtoisena menettelynä, eikä yksinomaan siihen kiinteästi liittyvänä, kuten nykyisin saatetaan ajatella. Avustajien tulisi pyrkiä aktiivisesti edistämään sovintoa jo ennen asian vireille laittoa tuomioistuimeen, ei vasta tuomioistuimen toimittaman valmisteluistunnon yhteydessä.

Kuten edellä todettiin, suomalainen sovittelukulttuuri vaikuttaa vielä olevan kehittymässä, vaikkakin selvityksen mukaan (s. 15) tuomioistuinsovittelu vaikuttaisi lisänneen sovintoja. Kuitenkin sovittelumyönteisyyden lisääntyessä esteeksi saattaa muodostua se, ettei olemassa ole säätelyä tai menettelytapaohjeita sovittelun käynnistämiseksi jossain vaihtoehtoisessa sovittelumenettelyssä. Vaikka asianosaisilla olisikin tietämystä erilaista vaihtoehdoista riidan sovittelulle tuomioistuimen ulkopuolella, ongelmaksi voi muodostua se, mikä tarjolla olevista vaihtoehdoista olisi sopivin ja miten menettely saataisiin käyntiin.

Myös selvityksessä mainitut, vaihtoehtoisten sovittelumenettelyiden kustannukset voivat erityisesti pienille yrityksille olla este ryhtyä selvittämään sovinnon edellytyksiä toisen osapuolen kanssa. Tältä osin selvityksessä nostettiin esiin tarve arvioida sitä, voisivatko vakuutusyhtiöt laajentaa oikeusturvavakuutuksiaan kattamaan myös sovittelusta aiheutuvia kustannuksia tai voitaisiinko valtion varoista antaa oikeusapua sovittelusta aiheutuviin kustannuksiin (s. 41). Nykyisin voimassa olevan oikeusapulain soveltamisalan ulkopuolelle on nimittäin rajattu yhtiöt ja yhteisöt.

Tulisiko riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyä kehittää sovittelumenettelyjen nykyistä suuremman hyödyntämisen suuntaan? Jos, niin millä tavalla?

Oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 26 §:ssä säädetään tuomioistuimelle velvollisuus pyrkiä aikaansaamaan sovinnollinen ratkaisu. Edelleen luvun 27 §:n mukaan sovinto voidaan vahvistaa jo valmistelussa. Lisäksi laissa riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa säädetään tuomioistuimessa tapahtuvasta sovittelusta sekä myös tuomioistuinsovittelun ulkopuolisessa sovittelussa tehdyn sovinnon vahvistamisesta täytäntöönpanokelpoiseksi. Näin ollen katsoisin riita-asian oikeudenkäyntimenettelyn nykyisessä muodossaan olevan varsin sovittelumyönteinen, varsinkin kun tuomareita on aktiivisesti ohjeistettu informoimaan asianosaisia sovinnon mahdollisuudesta, sovittelusta tuomioistuimissa sekä siitä mahdollisesti koituvista hyödyistä. Edellä mainitusta johtuen lainsäädäntö ei vaikuttaisi olevan puutteellinen.

Lainsäädäntö ei muodosta estettä sille, että asianosaiset käyvät jo ennen asian vireille laittamista sovintoneuvotteluita ja pääsevät sopuun. Lainsäädäntö ei myöskään estä sitä, että osapuolet sopivat asian käsittelyn aikana käräjäoikeudessa tai vasta mahdollisen hovioikeuskäsittelyn yhteydessä. Selvityksessä ei nostettu esille lainsäädännöllisiä esteitä tai erityisiä muutostarpeita, vaan siinä mainitut kehittämiskohdat liittyvät muun muassa käräjäoikeuksissa sovintoneuvotteluita varten oleviin tiloihin sekä tuomioistuinsovittelun tasalaatuisuuteen.

Selvityksessä nostettiin esiin myös tarve riidan kohteena olevan alan substanssiosaamiselle tuomioistuinsovittelussa. Tähänkin laissa (laki riita-asioiden tuomioistuinsovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa 5 §) on varauduttu, sillä sovittelija voi käyttää tarvittavan asiantuntemuksen omaavaa avustajaa.

Lähtökohtaisesti näkisin tarpeellisena ja perusteltuna tietoisuuden lisäämisen käytettävissä olevista sovitteluvaihtoehdoista sekä sovittelulla mahdollisesti saavutettavista eduista (nopeus, joustavuus, oikeudenkäyntikulujen minimointi). Tietoisuuden lisäämisessä tärkeää olisi saada oikeudenkäyntiavustajat suhtautumaan sovitteluun ja sovintoneuvotteluihin myönteisesti ja pitämään niitä riidan ratkaisun ensivaiheena ennen tuomioistuinprosessia. Avustajat lienevät tässä avainasemassa.

Pitäisikö alustavaan sovitteluistuntoon osallistumisesta säätää laissa?

Koko sovittelu perustuu vapaaehtoisuuteen, joten tästä näkökulmasta en näkisi välttämätöntä tarvetta säätää pakollisesta alustavasta sovitteluistunnosta laissa. Ilman yleistä, myönteistä suhtautumista sovitteluun, kyseinen istunto voisi muodostua vain muodon vuoksi järjestettäväksi ennen asian etenemistä valmisteluistuntoon.

Mikäli kuitenkin katsottaisiin vielä perustelluksi selvittää tätä asiaa tarkemmin ja selvityksen myötä vaikuttaisi oikeuteen pääsyä edistävältä säätää alustavasta sovitteluistunnosta laissa, pitäisin perusteltuna järjestää sovitteluistunto mahdollisimman aikaisessa vaiheessa ja mahdollisimman joutuisasti.

Näettekö tarvetta kehittää tuomioistuinsovittelua koskevaa lainsäädäntöä ja millä tavalla, jotta siitä tulisi nykyistä toimivampi vaihtoehto pienten ja keskisuurten yritysten riidanratkaisuun?

Lainsäädäntö on tällä hetkellä riittävällä tasolla. Selvityksessäkään ei ole tuotu esiin merkityksellisiä puutteita. Selvityksessä mahdollisina ongelmina pienten ja keskisuurten yritysten kannalta esiintuodut tarve sovittelun salassapidolle ja sovittelijan substanssiosaaminen on jo lainsäädännössä huomioitu.

Sinällään totean vielä, etten pidä merkittävänä ongelmana selvityksessä esiin nostettua tuomioistuinsovittelun tasalaatuisuutta tai oikeammin sen puutetta. Myöskään mahdollisen riita-asian ratkaisevalla tuomarilla ei välttämättä ole erityistä erikoisosaamista riidan kohteen alalta. Siten tämä tuskin muodostuu ongelmaksi tuomioistuinsovittelussakaan. Lisäksi kuten todettu, laki tarjoaa mahdollisuuden hankkia tietyn alan asiantuntijuutta omaava avustaja sovitteluluun.

Pitäisikö Suomeen luoda selvityksessä esitetty tuomioistuimen ulkopuolinen institutionaalinen sovittelumenettely? Jos, niin millainen?

Kuten selvityksestä ilmenee, jo tällä hetkellä tuomioistuimessa käytävien sovintoneuvotteluiden lisäksi on useita vaihtoehtoja sovitella riitaa. Tähän nähden en näe välttämättä tarpeellisuutta uuden sovittelumenettelyn luomista. Pidän tärkeämpänä sovittelusta ja sovitteluvaihtoehtoista tiedottamista sekä asennemuutoksen aikaansaamista avustajissa, joiden asenne sovitteluun on varsin merkittävässä asemassa sovinnollisten ratkaisujen lisäämisen näkökulmasta.

Kuitenkaan en näe estettä selvittää tätä mahdollisuutta sekä siitä eri tahoille mahdollisesti aiheutuvia kustannuksia ja saatavia hyötyjä muun muassa säästyvien resurssien muodossa vielä tarkemmin.

Näettekö tarvetta sille, että pienten ja keskisuurten yritysten välisiä riitoja voitaisiin käsitellä jossakin ratkaisusuositusta antavassa lautakunnassa kuten kuluttajariitalautakunnassa?

Sinänsä pienten intressien riitoja voisi olla perusteltua käsitellä lautakuntamenettelyssä. Tällaisella menettelyllä voitaisiin vähentää pienten ja keskisuurten yritysten sovitteluun liittyviä kustannusriskejä sekä tarjota oikeussuojaa. Lautakuntamenettelyssä voitaisiin myös sovittaa riitoja tai pitää yllä luetteloa sovittelijoista.

Katson kuitenkin mahdollisen lautakuntamenettelyn vaativan asianmukaisten toimintaedellytysten turvaamista, jotta välttyttäisiin kuluttajariitalautakunnan toiminnassa ilmenneen kaltaisilta ongelmilta. Kuluttajariitalautakunnan toimintaa ovat jo vuosien ajan vaikeuttaneet määrärahojen vähäisyys suhteessa juttumääriin ja pitkät käsittelyajat.

Mikäli vaihtoehtoisia sovittelumenettelyjä koskevaa lainsäädäntöä lähdetäisiin kehittämään edelleen, näkisin perusteltuna selvittää myös lautakuntakäsittelyn järjestämistä institutionaalisen sovittelumenettelyn sijasta tai sen rinnalle.

Muita kommentteja selvityksestä?

Selvityksen perusteella sovittelu on mahdollistettu lainsäädännöllisesti ja tuomioistuinsovittelussa käsiteltävien asioiden määrä on kasvussa (s. 15). Järjestelmän toimivuudessa ei vaikuta olevan ongelmia. Lisäksi Suomessa on useita tuomioistuimen ulkopuolisia sovittelumekanismeja. Vaikka ne ovat maksullisia, osa lienee kustannuksien puolesta käytettävissä myös pienille ja keskisuurille yrityksille. Riita-asian osapuolten tulisi sanottujen mekanismien maksullisuutta pohtiessaan myös havaita se, että oikeudenkäynnistä aiheutuu kustannuksia oikeudenkäyntikulujen muodossa. Kulut voivat olla varsin huomattavia. Lisäksi asian hävinnyt osapuoli pääsääntöisesti joutuu maksamaan voittaneenkin osapuolen oikeudenkäyntikulut. Tähän nähden tuomioistuinsovittelun ulkopuoliset mekanismit, maksullisuudestaan huolimatta, voivat olla varsin huokeita. Kuitenkin, mikäli kustannusten ajatellaan olevan merkittävä este ja tuomioistuimen ulkopuolinen sovittelumenettelyn kehittäminen katsotaan tärkeäksi, tulisi vielä laatia lisäselvitystä mahdollisesta sovittelumenettelystä sekä sen järjestämisestä.

Selvityksen perusteella jo yksin sovittelusta ja eri sovittelumekanismeista tiedottamisella sekä erityisesti oikeudellisten avustajien tietämyksen ja kokemuksen lisäämisellä voisi olla huomattava merkitys sovittelumyönteisen kulttuurin kehittymiselle.

Edelleen tulisi myös huomata se, että suomalaisiin tuomioistuihin tulee vireille vähemmän riitaisia siviiliasioita kuin muissa Euroopan unionin jäsenmaissa¹. Mikäli riitojen määrä lähtee kasvuun, sovittelumekanismien säätäminen laissa tai niiden järjestäminen esimerkiksi lautakuntamuodossa voisi olla perusteltua. Kuitenkin varsin yleisesti vallalla on näkemys siitä, etteivät vaihtoehtoiset riidanratkaisumenetelmät voi kokonaan korvata oikeudenkäyntiä oikeussuojan lähteenä oikeusvaltiossa².

Lisäksi selvitettävänä oleva pienriitamenettely voi olla merkityksellinen, sillä sen arvioidaan hyödyttävän erityisesti pieniä ja keskisuuria yrityksiä³.

¹The 2022 EU Justice Scoreboard, s. 18 (saatavilla https://commission.europa.eu/system/files/2022-05/eu_justice_scoreboard_2022.pdf)

²Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2023:1, s. 141.

³Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2023:1, s. 130.

Harakka Katja

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia - Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen